

אגיש מקע ווארט

גליון תקי"ד פרשת שופטים ז' אלול תשע"ט

אגדה ובקיאות

"צדק צדק תרדף" (טז, כ)

אומר ה"גבעת שאול", שבמילים הללו נרמזת המצוה להפריש מעשר כספים ולתת מהם צדקה לעניים. כיצד?

שלוש אותיות מרכיבות את התיבה "צדק". האות שבאמצע, היא האות ד' המסמלת את הדלות, כמבואר בגמרא במסכת שבת (קד ע"א), ולא לחינם הניחו אותה בין האות צ' לאות ק', כי ההפרש של חשבון הגימטריא בין שתי האותיות הללו הוא עשר, וזהו האחוז שעל האדם להפריש מרוחיו ולתת לצדקה לעניים.. (גבעת שאול - ומתוק האור)

"לא תטע לך אשרה כל עץ אצל מזבח ה' אלהיך אשר תעשה לך" (טז, כא)

בגמ' סנהדרין (ז ע"א) "אמר ריש לקיש, כל המעמיד דיין שאינו הגון כאילו נוטע אשרה בישראל". ובביאור הדבר שדימו חז"ל דיין שאינו הגון לנוטע אשרה, אמר מרן הגר"ח זצ"ל כי סתם עבודה זרה יש לה היכר, וכל מי שרואה פסל וכדומה, יודע כי "עבודה זרה" לפניו, ויודע להתרחק ממנה. לא כן "אשרה" בחיצוניותה אין כאן אלא עץ רענן ויפה, אלא שפנימיותה "עבודה זרה". הוא הדין "דיין שאינו הגון", למראית עין הוא לבוש איצטלא דרבנן, אלא שבפנימיותו הוא מושחת ומטעה את הרבים.

הגאון רבי איסר זלמן מלצר זצ"ל בעל "אבן האזל" ביאר הדבר באופן אחר, דהנה רש"י פירש על אתר "אזהרה לנוטע אילן ולבונה בית בהר הבית" והוא כי היופי של מקום המקדש צריך להיות פנימי ועילאי, יופי הנובע מקדושתו ולא מהידור חיצוני. ואם לא די לך בקדושת המקום, אלא אתה רוצה ליפותו בעיטור חיצוני, סימן שאתה מיקל בנוי הקודש הנובע מתוך תוכו.

ולכן אמרו חז"ל "כל המעמיד דיין שאינו הגון כאילו נוטע אשרה אצל מזבח" אם ממנים דיין שבהתנהגותו המוסרית בתורה ויראה "אינו הגון", אלא יש בו מעלות חיצוניות, הרי זה כאילו נוטע אשרה אצל המזבח, שבמקום יופי פנימי של תורה ויראה, בא הידור חיצוני.

והגר"ח קניבסקי תירץ שבסוף יגיע לעבודה זרה, כי למה הדיין אינו הגון - כי דן על פי מה שנראה לו בשכלו, זהו ע"ז - כי ה"אני" אצלו קובע. (עיין עוד לעיל פרק ד' ב- ג')

(שי לתורה - דרך שיחה)

"שום תשים עליך מלך" (יז, טו)

בגמ' קידושין (לב ע"ב) דרשינן: שום תשים עליך מלך - שתהא אימתו עליך. לכאורה תמוה הדבר, הרי הם בעצמם מבקשים מלך, ועיקר תכלית המלך היא שייראו מפניו, א"כ מה מקום יש לאזהרה זאת שתהא אימתו עליך.

ואפשר דהיא הנותנת, מכיון שהם ישימו עליהם מלך, יתכן שיעלה על לבם, הרי אנחנו המלכנוהו עלינו, וכתר המלכות שעליו מידוניתן לו, ויש מקום לחשוב שאינם מחוייבים לשמוע לקול דברו, לכך הזהירה התורה שום תשים עליך מלך, וחז"ל דרשו שתהא אימתו עליך, אף שאתם בחרתם אותו והמלכתם אותו עליכם.

(הר צבי על התורה)

"והיה כשבתו על כסא ממלכתו וכתב לו את משנה התורה הזאת על ספר מלפני הכהנים הלויים" (יז, יח)

איתא במדרש (אסת"ר א, י) על הפסוק 'כשבת המלך אחשורוש' - בשבת המלך אין כתיב כאן, אלא כ'שבת, ישיבה שאינה ישיבה, אבל ישיבתן של ישראל ישיבה וכו', עי"ש. ולפי זה יש לבאר אמאי כתיב הכא כשבתו על כסא ממלכתו, והלא במלך מישאל הכתוב מדבר, והיה לו לומר בשבתו על כסא ממלכתו.

ושמעתי ממור"ר מרן הגאון מטשעביץ זצ"ל ששמע מאחד ששמע מבעל מנחת חינוך שביאר, דהנה דרך המלכים שבתחילת מלכותם מתנהגים בענוה ואחר כך מתגאים יותר ויותר. ועל זה אמרה תורה שאם יהיה לו ספר תורה, יזכה שכל ימיו יהיה בבחינת "כשבתו" ישיבה שאינה ישיבה בחי' ענוה, כדכתיב לקמיה 'לבלתי רום לבבו מאחיו'.

והגר"ח קניבסקי שליט"א תירץ שהרי כאן הפירוש שכאשר יתיישב להיות מלך, חובה עליו לכתוב ס"ת מיד כשנהיה מלך. ועוד י"ל דכוונת המדרש דבעכו"ם לא כתוב "בשבת" כי אין זו ישיבה, כיון שאין זה עפ"י דין אין זו ישיבה קבועה, היום יושב ולמחר יורד.

והנה יש מלך שאין לו כל דיני מלך, כמו שכתבו תוס' סנהדרין (כ, ב ד"ה מלך) שאחאב שלא מלך מאת המקום אין לו דין מלך ליטול ממון חבירו, ומ"מ גם מלך כזה יש לו מצות כתיבת ס"ת ולכן נאמר כאן "כשבת" אף במלך שחסר בישיבה שלו.

(כרם חמד - דרך שיחה)

"מי האיש אשר בנה בית חדש ולא חנכו ילך וישב לביתו, פן ימות במלחמה ואיש אחר יחנכנו" (כ, ה)

בעת המלחמה צוה הקדוש ברוך הוא "מי האיש אשר נטע כרם או בנה בית או לקח אשה" וידוע הכל הוא בידי שמים, אם כן לכאורה קשה, אותן שחוזרים מעורכי מלחמה, אם נגזר עליהם שימותו לא ינצלו אף בביתם, ואם נכתבו בספר החיים, גם כאן ישארו בחיים חיותם. וכן קשה על צדיקים שברחו בשעת הזעם. אבל הענין, כי יש מזל כללי ומזל פרטי, ואם נגזר על עיר אחת או על אומה אחת במזל כללי ליהרג, לא ימלט אף האיש שלא נגזר עליו בפירושו, כמו שנאמר (משלי יג, כג) 'ויש נספה בלא משפט' (וכמו שאמרנו "כיון שניתן רשות למשחית וכו'") שמזל כללי נוצח למזל פרטי, על כן מועיל לברוח, שמא לא נגזר עליו בפרטות. ומפני זה צוה להחזירו מן המלחמה שלא ילכד במזל הכללי. וכן אמר דוד (שמואל א כו, י) 'או יומו יבוא ומת או במלחמה ירד ונספה', שנספה במזל הכללי..

(ביאור הגר"א למשלי, כתב יד כנסת ישראל. ולקטים 'אבן שלמה, משלי יא, ח)

"ודברו השוטרים אל העם לאמר, מי האיש אשר בנה בית חדש ולא חנכו, ילך וישב לביתו, פן ימות במלחמה ואיש אחר יחנכנו" (כ, ה)

צ"ב למה הקפידה התורה, ש"איש אחר יחנכנו", משמע שעצם

הדבר שימות ולא יוכל לחנכו אינה סיבה מספקת? ות' הגר"י גלינסקי שליט"א שאדם ההולך למות צריך להעביר רגעים אלו במחשבות של תשובה והתרוממות, ואיש זה שבנה בית חדש ולא חנכו, עלול לחשוב ברגעים אלו שאיש אחר יחנך הבית חדש שבנה, וזו דבר שלא יתכן.

(שאלת רב)

"ומי האיש אשר ארש אשה ולא לקחה ילך וישב לביתו פן ימות במלחמה ואיש אחר יקחנה" (כ, ז)

פרש"י: "שאם לא ישמע לדברי הכהן כדאי הוא שימות". וקשה, מדוע המתין רש"י עד התנאי השלישי במי שאירש אשה חדשה, ולא פירש כן גבי תנאים דבית וכרם, שאם לא ישמע לדברי הכהן כדאי הוא שימות?

ושמעתי מתרצים מאחר ובכל שאר הדברים, יכול הרוצה להחמיר לנהוג כן לפי שיקול דעתו, אך במקרה שארש אישה ולא לקחה, ורוצה להחמיר ולצאת למלחמה, והרי אם ימות יגרם מזה צער וסבל לאשתו, א"כ זוהי חומרא שבאה על חשבון חברו, וע"כ כדאי הוא שימות!

(שאלת רב)

"כי תצור אל עיר ימים רבים להלחם עליה לתפשה לא תשחית את עצה לנדח עליו גזון כי ממנו

בעומק הפרשה

ריתחא דאורייתא

"ובאת את הכהנים הלווים ואל השופט אשר יהיה בימים ההם" (י"ג ט')

"ואל השופט אשר יהיה בימים ההם - ואפילו אינו כאשר שופטים שהיו לפניו, אתה צריך לשמוע לו. אין לך אלא שופט שבימך" (רש"י)

מעשה באדם ירא שמים שמסר את התפילין שלו לבדיקת מגייה מומחה, וזה בדק וקבע כי התפילין כשרות ומהודרות. לאחר שנים, כאשר נמסרו התפילין שוב לבדיקת מגייה, נמצאה טעות בתפילין, שחסרה אות אחת בפרשה - טעות שנעלמה מעיני המגייה הראשון. כשהוא שבור ורצוף התייצב האיש בפני רבינו, ונפשו בשאלתו: מאחר ועתה התברר כי במשך כל השנים הללו היה מעורטל ממצות תפילין, וגם ברכותיו היו לבטלה, האם הוא זקוק לתשובה ותיקון מיוחד על כך?

הגאון רבי צבי פסח פראנק זצוק"ל מביא כי הגאון רבי יוסף חיים, ריש גלותא דבבל, דן כבר בשאלה זו בתשובותיו (שו"ת רב פעלים חלק ד', אורח חיים סימן ב') וזה לשונו: המצא תמצא באיש שכתב תפילין ונתנו למגייה וכו' ומקרה היה לו שנעלם ממנו טעות התפילין בחסרון או יתרון תיבה אחת או אות אחד, וזה לבשו לפי תומו כמה שנים וכאשר פתח אותו לבדוקו פעם שנית נמצא בו הטעות הנזכרת, ונמצא זה לא

קיים המצוה כמה שנים ובירך ברכה לבטלה, ואיך זה איש תם וישר יהיה ערום ממצוה יקרה זו וכו' ושיהיה בידו שגגת ברכה לבטלה?"

רבי יוסף חיים הצביע על תרופה לאדם זה - שהובאה בספר "לב חיים" (סימן י) שגם הוא נתעורר בדבר, וזה לשונו: "הנה ראיתי להרב הגדול החיד"א בספר "דבש לפי" (מערכת ד, אות ד) שהביא משם ספר "שבלי לקט" שכתב בשם גדול, וזה לשונו: "וכל איש מקבל שכר על מה שרואה בדעתו, אם דעתו ומכוין לשמים, שהרי אתה רואה שבתפילין שתפרן בפשתן פסולים, כדאמר פרק אלו הלוקין: 'אמר רב: חזינן לתפילי דבי חביבי, דתפרי בכיתנא, ולית הלכתא כוותיה', ובודאי רבי חייא הגדול היה לו שכר תפילין כשאר החסידים, אף על פי שתפירות בפשתן" עד כאן לשונו. הרי לנו, שאף שלפי ההלכה התפילין היו פסולות - כאשר אדם מכוון לשמים, לקיים את המצוה, הרי יש לו שכר תפילין, ואם אכן לכאורה נאמר שאף אדם זה, שתפיליו נמצאו פסולות, ולא התרשל בדבר שהרי מסרם למגייה מומחה - הרי יהיה לו על כל פנים שכר כאילו קיים המצוה בשלימות, ובלי ספק זהו חידוש עצום ונפלא.

(פניני רבינו צבי פסח על התורה)

תאכל ואתו לא תכרת כי האדם עץ השדה לבא מפניך במצור" (כ, יט)

יעוין בתרגום אונקלוס, ובתרגום יונתן בן עוזיאל, דמפרשים כפשוטו שהעץ אינו כאדם שיכול להחבא מפניך, ולכן אל תכרתו.

כמה נפלא עומק היושר וההגינות שהתורה דורשת מהאדם, כשהעם עומד במלחמה לחיים ולמות, נדרשים עורכי המלחמה לעומק נפלא של יושר, להרגיש כי העץ שיש בו משהו חיות וחיים, אין מהצדק לכרות אותו, בו בזמן שהוא אין לו יכולת כהאדם להחבא מפניך.

וכי היכא דנאמר במצור על עיר, לא להקיף מכל ד' רוחות, והטעם כדי שיוכלו להמלט. כן נדרש מהאדם גם ביחס לדומם, אם יש בו משהו חיות, עלינו לכבדו ולא להכריתו, מאחר שהוא אנוס מלהשמר מפניך, נפלא מאד.

ומעתה כמה יושר ותום מחוייבים ביחס הנהוג עם חבירו, וזה בכלל הטוב והישר שחביב לפני ה' יתברך וכלשון הרמב"ן [דברים ו יח] "כי הוא אוהב הטוב והישר" כמה אהבת טוב וישר יש בלאו זה ד"ל לא תכרות עצה".

והנה ראה זה פלא, כי באותו זמן אמרה תורה שם [דברים כ י] "כי תקרב אל עיר להלחם עליה וקראת לשלום וגו'. ואם לא תשלים וגו'. והכרית את כל זכורה לפי חרב" תורה זו שמלאה חסד ורחמים ויושר, ציוותה שאף במלחמת הרשות אם לא תשלים עמך, הרי מחוייבים להרוג כל הזכרים, ורק נשים וטף ובהמה לבז.

כמה רחוקה השקפת התורה שהיא האמת הטהורה והחסד והיושר האלוקי, מהשקפות בני אדם. כי לפי מושגי האדם הרי היושר והצדק לסלוח לחוס ולחמול על האויב לאחר הנצחון כידוע.

ולימדה תורה שאינו כן, אלא יש בזה אכזריות ד"המרחם על האכזרים סופו מתאכזר על רחמנים". וכמו שענינו רואות בזמננו כי כל אלו הרחמנים בעלי היושר והצדק, נעשים רשעים ורוצחים ואכזרים על אלו שאמנם ראויים לרחמים.

כי התורה ירדה לעומק לב האדם, וידעה שאויב זה אם אינך משמידו, הרי זה כמו המשאיר נחש, ולעולם לא יכיר טובה והכרה על שחמלת עליו, אלא ינצל הזדמנות ראשונה לקום עליך להרגך.

כי זוהי מציאות "הלכה שעשיו שונא ליעקב" ואם נצחת אותו וחמלת עליו, זה יוסיף בו שנאה ורעל, ומסוכן יהיה יותר משהיה, ולכן ציוותה תורה "והכית את כל זכורה לפי חרב".

(שי לתורה - מדברי מו"ר הגרש"ז ברוידא שליט"א)

"כי ימצא חלל באדמה" (כא, א)

"א"ר יוחנן בן שאול, מפני מה אמרה תורה הביא עגלה בנחל. אמר הקב"ה, יבא דבר שלא עשה פירות ויערף במקום שאין עושה פירות, ויכפר על מי שלא הניחו לעשות פירות. מאי פירות... מצות" (סוטה מו ע"א)

כל הענין של הבאת עגלה ערופה אומרת דרשני, במקרה ואחד רצח את חבירו בעדים ובהתראה דינו מסור בידי סנהדרין של כ"ג. ואילו כשמוצאים חלל באדמה - ארץ רעשה; באים חמשה

שאלות מענינות בהלכה

(בענינים שונים, מבית הגר"ח קנייבסקי)

שאלה: אם בזמנינו מותר להרוג בשבת כינים שרואים בחוש שמטילים ביצים שכל מי שיש לו כינה בראש רואה בראשו עשרות ביצים?
תשובה: מותר.

שאלה: האם זה נכון שהחזו"א התיר להקפיא בשבת מים ונוזלים וסבר שאין זה נולד?
תשובה: אומרים כן בשם הרש"ז ברודא ז"ל ששאל לחזו"א [פעם אחרת השיב הרב שליט"א: נכון].

שאלה: אם מותר להאיץ בילד שירוץ בשבת לצורך האב [שיגיע כל המשפחה מהר] כיון שבשביל הילדים לא נאסר לרוץ בשבת?
תשובה: אם נהנה מהריצה.

שאלה: ראיתי בשם הרב שליט"א שלפי החזו"א שביאר טעם ההיתר לשבור אותיות שעל גבי העוגה כשהם מתוך העוגה עצמה משום שחשוב כתמונת הפת, דזה דוקא לענין ציורים אבל באותיות לא יתיר דלא שייך למימר שהם כתמונת הפת. האם עוגיות פתי בר שכל מפעל יוקרתי כותב שמו על העוגיות והכתב הוא מהעוגה עצמה יש להקל אף לדעת החזו"א כי כך הוא הרגילות לאפות כן וזה נראה כצורת העוגיה?
תשובה: צ"ע.

(שאלת רב)

מסנהדרי גדולה היושבים בלשכת הגזית, והם עצמם ולא שלוחם מודדים אל העיר הקרובה, ואליבא דראב"י מסיקה הגמ' (סוטה מה ע"א) דבעינן כל הסנהדרי גדולה של ע"א, ומלך וכהן גדול, ואחרי המדידה באים סנהדרי קטנה, כ"ג של אותה העיר עם כל הזקנים של העיר, אפילו הן מאה, וכולם רוחצים את ידיהם על מקום עריפת העגלה.

ועל מי מחוייבים להביא עגלה ערופה - גם כשהחלל היה בחייו טריפה, שההורג לא היה נהרג עליו (מאירי שם), ואף על פי כן כשמוצאים אותו חלל, חלה ורגזה הארץ, ואומרים "כפר לעמך ישראל" - כל ישראל זקוקים לכפרה וערבים זה בזה (שבועות לט ע"א). וכל זה משום שבהריגתו מנעו ממנו לקיים תורה ומצות. ברם התורה אמרה "לא נודע מי הכהו", הא נודע לא היו עורפין (סוטה מז ע"ב) החטא הוא על "לא נודע", היינו יתכן שיעשה דבר כזה ולהסתתר, גדר של "אם העלם יעלימו עיניהם מן האיש ההוא" ולא מגלים אותו. כי אז אין לדבר סוף, הרי יכול להביא חו-רבן לכל הארץ, שאפשר להרוג יהודי ולהתחמק מאחירות. אפשר לגרום ליהודי שלא יקיים תורה ומצות, ולא יקבל ענשו.

(דברי אגדה - להגרי"ש אלישיב זצוק"ל)

